

“Sevdiyin əsər”

“Sevdiyin əsər” layihəsində yazarların, elm, sənət adamlarının ən çox sevdikləri əsər haqqında söhbət açı-
rıq. Budəfəki həmsöhbətimiz Aslan Quliyevdir. Aslan müəlli-
min sevdiyi əsər Milan Kundera-
nın “Ölümsüzlük” romanıdır

- Hansı məziyyətlərinə və bədii keyfiyyətlərinə görə Milan Kundera-nın “Ölümsüzlük” romanı sizin sevdi-
yiniz əsərdir?

- Kundera yazıçı kimi bənzərsizdir, üslubuyla, sözlə işləmək bacarığıyla, sü-
jet qurmaq məharətiylə, əşyalara, insan-
lara, insan xarakterlərinə fərqli münasi-
bətiylə. Söhbət sırf “Ölümsüzlük”dən ge-
dirse, yaratdığı obrazları, təsvir elədiyi
hadisələri, detalları ölümsüzlüyə qovuş-
dura bildiyinə görə ən çox sevdiyim ro-
manlardan biridir.

- Milan Kundera deyir ki, “Ölümsüzlükdən” sonra yazdığı bütün ro-
manlar əvvəlki əsərlərinin təkrarı ol-
du. Yazıcının belə bir qənaətə gəlmə-
sini necə izah edərdiniz?

- Əksər yazıçılarda belədir, Kundera da istisna deyil. Heminquey “Qoca və
deniz”, Cek Londonu “Martin İden” və şimal hekayələri, Kuperi “Sonuncu mogi-
kan” və “Ləpirçi” məşhurlaşdırdı. Sonra yazdıqları isə bu yazdıqlarının solğun

sını alına bir az da basır, qaşqabağını
elə tökür ki, onun sıx qaşları daha bir ne-
çə santimetr uzanır və addımlarını yava-
şıtmadan irəliyə doğru addımlayır. Buna
görə də onlar, aristokratlar dayanmağa,
ona yol verməyə və baş əyməyə məcbur
olurlar. Yalnız onlardan bir qədər arala-
nandan sonra Bethoven geri dönüb da-
yanır və guya Höteni gözləməyə başla-
yır. Və onun nökr hərəkəti üçün ürayin-
dən nə keçirsə, hamısını ona deyir. Hö-
teni məktəbli uşaq kimi danlayır.

Bu kiçik səhnə iki dahinin xarakterini
haqlarında yazılan yüzrlər cild əsər-
lərdən daha aydın açıf.

Ya da Bernara yüz faizli eşşək diplo-
mu təqdim edilməsi səhnəsi: “Yanıma
naməlum bir kişi gəlmişdi. İri qarnı var-
dı, menden bir baş hündürrdü. Özünü
təqdim elədi, ehtiyatlı bir səmimiyyətlə
gülümsədi və dedi: “Bu diplomu sizə
təqdim eləməyi özümə şərəf bilirəm”.
Mənim əlimə böyük bir karton lüləni qo-
yaraq təkid elədi ki, onu dərhal açım. Lü-
lədə diplom var idi. Rəngliydi. Bir xəttat
xətti ilə orda yazılmışdı: Bernar Bertran
yüz faizli eşşək rütbəsinə layiq göröl-
müşdür”. Əslində bu guya zaraftadı, am-
ma Pol ona baxır və başa düşür ki, “ar-
tıq heç vaxt özlüyündə onu Bernar ad-
landıra bilməyəcək, yalnız yüz faizli eş-
şək adlandıracaq”, çünki onun qənaətin-
cə “Əgər insan eşşək rütbəsinə layiq gö-
rülübse, o özünü eşşək kimi aparmağa
başlayır”.

amma şəxsən mən bir yazıçı kimi
Rubensi və yazıcının yazdığı kimi
onun “qüssəli erotik əhvalatı”nı bu
romanın içində təbii qəbul elədim.

- “Mən” anlayışı əsərdə çox
qabardılır müəllif göstərir ki,
müasir dünyada fərdilik əvvəlki
əslərə nisbətdə daha vacibdir,
müasir insan fiziki-mənəvi ba-
xımdan təkrarlanmaq, kölə ol-
maq istəmir. Sizcə, müəllif “mən
anlayışına” əsərdə niyə bu qə-
dər xüsusi dəyər verir?

- Müəllifin əsərdə “mən anlayı-
şı”na bu qədər önəm və xüsusi də-
yər verməsinin əsas səbəbi özü-
nün yazıçı məniyyəinə qiymət ver-
məsidir. Yazıda nəyə qadir oldu-
ğunu başa düşür və buna dəyər verir. Bu
romanda da yaratdığı obrazlarla romanı-
nı müzakirə eləyərkən yazıçı məniyyəni çox
qabardır. Yazıçı fərdiliyi, tənhalığı müa-
sir dünyada insanlar üçün vacib hesab
eləyir. Çünki yalnız belə olan halda insa-
nın müasir dünyanın tələbləri ilə ayaqla-
şa, qloballaşan dünyanın mənəvi dəyərlə-
rinə köklənə biləcəyini düşünür. İnsa-
nın kölə olmasını istəmir, çünki o uzun
müddət Çexoslovakiyada sosialist rejimi-
ndə yaşayıb, altısurunda ömrünün ən
qaynar çağlarını yaşadığı o dövrlərlə
bağlı etirazı öz iradəsini və istəyini diqtə
eləyir. Yazıçı da bu diqtənin təsiri altında
yazır.

- Tam əksinə, - Heminquey etiraz
etdi. - Günün birində bizi oxumaqdan
bəzəcəklər. Sizin “Faust”unuzdan ge-
riyə qalan Quononun mənasız operası
olacaq. Ya da ki bu fikir: “Qadın cazi-
bəsi daim maqnit kimi özünə çəkir”.
Amma insanlar həyatınızla bağlı ən
xırdalıqlarına qədər maraqlanmaq is-
təyəcəklər.

Mənim kitablarım mənsiz yaşayırlar,
Ernest! Mən ölmüşəm, artıq onla-
rın heç birində yoxam. Heç kim məni
o kitablarda tapa bilməz.

- Mən bir şeyi anlamıram, - Hemin-
quey dedi, - əgər yaratdığınız obrazın
sizinlə heç bir əlaqəsi yoxdursa, onda
bu qədər diqqət və vaxt ayırmağın nə
mənası vardı?” Siz bu əsər konteks-
tində müəlliflərin mübahisə etdiyi ra-
kurslardan hansını özünü də daha ya-
xın hesab edirsiniz?

- Çox maraqlı dialoq gedir, amma tə-
bii, bu Hötenin və ya Heminqueyin fikir-
ləri deyil, müəllif məhz belə düşünə bil-
cəklərini güman eləyir və onlar da yuxa-
rıdakı dialoqu dilə gətirirlər. Müəllifin qə-
naəti budur, onlar görüşərdilərsə, məhz
belə belə düşünür və belə də deyərtilər.
Sualınıza gələndə isə əlbəttə, Heminquey-
nin dəlillərini daha yaxın hesab eləyir-
əm. Yazıçı ölümə və ya ölümsüzlüyə
qovuşandan sonra da kitablarında yaşa-
malıdır. Yaşamayacaqs, yazmağa dəy-
məz. Necə ki, Kundera öz kitablarında
əbədi yaşayacaq.

- Piter Kussi: adlı ədəbiyyatşünas
bu əsəri “Bu, romandan çox, içində
roman da olan fəlsəfi mətnidir”. Ro-
manın bu cür qiymətləndirilməsi ilə
razısınız mı?

- Raziyəm, bircə fəlsəfi mətn olması-
nı bütünlüklə qəbul eləyə bilmirəm. Ro-
man sırf bədii mətnidir, bədii mətnin tə-
ləblərinə cavab verən bütün şərtlərə ma-
likdir. Yazıçı özü də romandakı altıncı
hissəni roman içində roman adlandırır.
Əvvəldə xatırlatmışam, kiçik süjetlər əsas
süjetə qovuşaraq bir tamliq yaradır. Bu-
nunla belə əsəri oxuduqca bir qələm ada-
mı kimi düşünürsən, Anyeslə Polun, Lora
ilə sevgililərinin, Bettina ilə Hötenin mü-
nasibətləri ayrıca bir romandır. Amma
Kundera da bir dahi, o da yaqın yazı pro-
sesində bunları görüb, duyub, hiss edib,
amma onun ustalıqı sayəsində romanın
içindəki romanların yadlığı hiss olunmur,
ümumi süjetə xələf gətirmir.

- Maykl Vud məqaləsində həm
özünə, həm oxucuya bir sual ünvanla-
yır: “Kundera bir yazardır. Amma
onun yazdığı fəlsəfədir, yoxsa heka-
yə? “Hekayə sənəti”ndə özü deyir ki,
onun yazdıqlarını “fəlsəfə” adlandır-
maq, uyğunsuz müqayisədir. Səbəb
kimi isə fəlsəfədə fikrin abstrakt tə-
xəyyül üzərində, qəhrəmansız, təsvir-
siz inşa edildiyini göstərir. Bəs, bu
qəhrəmanları, təsvirli mətnin bir ro-
mandan çox uzaq olduğunu özü hiss
edə bilmirmi?!” Bəs bu əsəri siz nə
hesab edirsiniz fəlsəfi traktat, yoxsa
roman?

- Mən bu əsəri sırf roman hesab edi-
rəm. Böyük yazıcının böyük məharətlə
yazdığı bədii mətn, çox gözəl roman ki-
mi və bu əsəri “fəlsəfi traktat” adlandır-
maq absurddur. Yazıçı qəhrəmanlarının
və özünün fikirlərini, düşüncələrini, his-
slərini hamının düşündüyü tərzdə yox,
hamının gördüyü, duyduğu, bildiyi, am-
ma fərqliyə varmıdığı tərzdə təqdim elə-
yir. Bunu yazıcının “fəlsəfi düşüncələri”
də adlandırmaq olar, amma daha fəlsəfi
trakatt yox.

Davamı səhifə 15-də

İnsan ölür və unudulur

Aslan Quliyev: “Ölkənin taleyini bircə cümlə ilə bundan daha yaxşı necə ifadə eləmək olar?”

kölgesi, əks-sədası oldu. Kunderanın da
heç bir əsəri yuxarıda xatırlatdığım iki
roman səviyyəsində olmadı. Onu dünya-
ya tanıdan məhz bu iki roman oldu. Am-
ma mən yenə də “Ölümsüzlük”lükdən
sonra yazdıqlarının əvvəlkiyənin təkrarı
olduğunu deməzdim. Sadəcə olaraq yal-
nız özünə xas olan eyni dəst-xətlə, eyni
üslubla yazdı, eyni ciğirə getdi. Bu da
istər-istəməz əvvəl yazdıqlarını xatırla-
dır. Onun niyə bu qənaətə gəlməsini yal-
nız bir səbəblə izah edərdim, “Ölümsüz-
lük” onun çex dilində yazdığı son roman
oldu. Əslində, bununla dilindən, ölkəsin-
dən, köklərindən ayrılandan sonra nə
yazdısa da, ürayincə olmadığını demək
istəyir. Yəni necə yazdısa, doğma dilin-
də düşündüklərini yad dildə necə qələ-
mə aldısı da, onun illərcə formalaşan,
təşəkkül tapan yazıçı məniyyəi, daxili eqo-
su, çex mentaliteti bunu qəbul eləmədi.

- Əsərdə sevdiyiniz detal, məqam,
yaxud dialoq hansıdır?

- Bettinanın ölümsüzləşdiyi səhnə.
Höte ilə Bethovenin gəzinti səhnəsi:
“Onlar kurort xiyabanının yanı ilə gedir-
mişlər, birdən fransız kraliçası Mariya-
Luiza ailesi və saray xidmətçiləri ilə bir-
likdə onların qarşısına çıxır. Onları gö-
rən Höte Bethovenin sözlərinə qulaq as-
mağa son verir, yolun kənarına çəkilib
şlyapasını çıxarır. Bethoven isə şlyapa-

Romanda belə ölümsüz səhnələr,
məqamlar, dialoqlar, insan xarakterini
açan detallar çoxdur.

- Əsərdə yazıçı obrazla romana
müdaxilə edir, əsas xarakterlərdən bi-
ri olan professor Avenariusla əsərin
mövzusunı müzakirə edir. Siz bu mə-
qamı necə qiymətləndirirsiniz?

- Avenarius əsərdəki obrazlardan bi-
ridir, bu obrazı yazıçı yaradıb. Amma
onunla oturub söhbət eləyir, müzakirələr
açır. Bu mənada yazıçı burda həm özü-
dür, həm də professor Avenarius. Ave-
narius deyir: “Mən bu haqda böyük bir
kitab yazmağı arzulayıram: “Təsədüfün
nəzəriyyəsi”. Yazıçı da onunla bu kitabı,
təsədüfləri müzakirə eləyir. Çünki onun
öz kitabı da təsadüflər nəzəriyyəsidir, bu
nəzəriyyədən doğur. Avenariusla öz
yazdığı romanı da, yaratdığı obrazları
da, onların psixoloji hallarını, xarakterlə-
rini də müzakirə eləyir. Obraz Avenariu-
sun fikirlərini öyrənmək, onları dəyərlən-
dirmək təkcə yazıçı Avenarius üçün yox,
oxucu üçün də maraqlı olur. Yəni yazıçı
qarşısında süjet boyu açdığı hadisələrə
eyni zamanda iki şəxs kimi baxır, əsərin
qəhrəmanı Avenarius kimi, o qəhrəmanı
yaradan yazıçı Avenarius kimi.

- Romanın altıncı hissəsində orta-
ya çıxan Rubens obrazına daha öncə-
ki və sonrakı bölmələrdə rast gəlin-
mir. Obrazın bu şəkildə “qeybi” sizə
təbii görünür, yoxsa?

- Bunu yazıçı bilərəkdən eləyir, öz
qəhrəmanı Avenariusla yazdığı romanı
müzakirə eləyəndə ona deyir: “Mən altıncı
hissəni səbirsizliklə gözləyirəm. Ro-
mana tamami ilə yeni olan yeni qəhrə-
man gələcək. Hissənin axırında isə necə
gəlmişdisə özündən sonra heç bir iz
qoymadan elə də gedəcək. Nəyinsə sə-
bəbi, nəyinsə təhqiqatı olmayacaq. Mə-
nə məhz bu xoş gəlir. Altıncı hissə ro-
man içində roman və mənim nə vaxtsa
yazdığım ən qüssəli erotik əhvalat ola-
caq. Sənin üçün də qüssəli olacaq”. Yə-
ni burda səbəb axtarmağa dəyməz, bu
yazıcının öz istəyidir. Hələ romanı yaz-
mağa başlayanda bunu planlaşdırır və
yazı prosesində planını həyata keçirdir.
Rubens gözənilmədən gəldiyi kimi, göz-
lənilmədən də gedir. Obrazın bu şəkildə
romanda iştirakı, gəlişi və gedişi ola bil-
sin digər bir yazıçıya təbii görünməsin,

- Ədəbi tənqidçilər müəllif haqda
yazırlar ki, o, bu əsərdə öz qəhrəmanı-
nı hərəkətdən, bədən dilindən yarat-
mağı bacarır. Sizcə, qəhrəmanların
hərəkətləri əsərin məhiyyətinin açıl-
masında rol oynayır mı?

- Həm də çox oynayır. Təkcə tənqid-
çilər yox, müəllif özü də bunu yazır.
“Həvva Adəmin qabırğasından yaranan
kimi, Venera dəniz köpüyündən doğulan
kimi Anyes də öz məşqçisinə əl eləyən
və üz cizgiləri artıq yaddaşından boy
verən altmış yaşlı qadının əl işarəsindən
yaranıb. Həməni işarə o vaxt mənə
sonsuz və izah olunmaz bir kədər oyat-
dı, kədərdən isə qadın yarandı, mən onu
Anyes adlandırdım”. Yazıçı qəhrəmanını
öz məşqçisinə əl eləyən yaşlı qadının əl
işarəsindən yaradır. Daha doğrusu bu
işarə onda kədər oyadır və kədərdən qa-
dın yaranır.

Qəhrəmanların hərəkətlərinin əsə-
rin məhiyyətinin açılmasında müstəsna
rolu var. Yazıçı jestlərə, işarələrə, bir
sözə bədən dilinə böyük əhəmiyyət ve-
rir, onları belə ölümsüzlüyə qovuşdur-
mağa cəhd eləyir və buna nail də olur.
“Onun jestini xatırlayaq, mən bu jesti
ölümsüzlüklə mükafatlandırılan jest ad-
landırmışam”.

Hətta qəhrəmanlarının istək və arzu-
larını, fikirlərini, hisslərini ifadə eləmələ-
rini belə jestlərlə izah eləyir, bədən dili-
ni təsnifatlara ayırır: “Mübahisə vaxtı
Brijit qısa, cəld hərəkətlə başını yırğala-
yır, həm də çiynlərini çəkir və qaşlarını
qaldırırdı. Evdə bu səhnəni atasına da-
nişanda onun başı ilə həməni hərəkətləri
eləyirdi. Biz artıq bu jestlə rastlaşmı-
şıq: bu jest bizim ən təbii haqlarımızı qə-
bul eləmək istəməyənler üçün qanqaral-
dan heyreti ifadə eləyir. Buna görə də
bu jesti insan haqlarının pozulması əley-
hinə olan jest adlandırılacaq”.

Ya da Bernarla Loranın münasibət-
lərində: “Bernar onun bədən hərəkətləri-
nin virtuozluğunu özünün qəbul eləyə
bilməyəcəyi çağırış kimi qəbul eləyirdi.
Bu onda erotik yetişənliyinin qiymət-
ləndirilməyəcəyi kimi köhnə yeniyetmə-
lik həyəcanı yaradırdı”.

- Əsərdə Höte ilə Heminqueyin be-
lə bir söhbəti var:

“- Bizim kitablarımız sözsüz ki,
ölümsüzdür, - Höte çiynlərini çəkərək
əlavə etdi: - Amma özümüz yox...

- **Kafka ilə Kunderanın yaradıcılıq fərqi qeyd edəndə, əsasən müəllifin bu əsərini nəzərdə tutaraq deyirlər: Kafkadan fərqli olaraq, Kundera qəhrəmanın beynindən keçəni yox, yazarın beynindən keçənləri qələmə alır". Sizcə, doğru müşahidədirmi?**

- Bu Kunderada çoxşaxəlidir və bu baxımdan Kafkadan çox fərqlənir. Təkcə qəhrəmanın ya yazıçının beynindən keçənləri yox, eyni zamanda onların hər ikisinin beynindən keçənləri qələmə alır. Obrazları yaradır, sonra onlara ruh verir, canlandırır və onların müşahidələrini, mühakimələrini yazır, onlarla yazdığı romanı və həyat hadisələrini mütakirə eləyir, onlarla oturub söhbət eləyir. Ən çox da Avenariusla. Bu obraz daha canlı, maraqlı və diqqət çəkəndir. Hadisələrə, həyata baxışları fərqlidir. Öz yaratdığı obrazları hətta hansısa hərəkətlərinə görə məzəmmətləyir, danlayır da, onlara irad da tutur. Özü yaratmış olsa da bu obrazlar hansısa məqamda onun nəzarətindən çıxırlar. Bu baxımdan Kundera təkcə Kafkadan yox, ekrən yazıçılardan fərqlənir.

- **"Guardian" dərgisində yayımlanmış bir məqalədə Kunderanın aktuallığı, qəhrəmanların bu günün oxucusu üçün təsirlik gücü haqq-hesab edilir. "Ölümsüzlük" romanındakı qəhrəmanlara xüsusi diqqət çəkilir. Agne ilə birbaşa münasibəti olan Rubens**

nəğməsi idi". Bütöv bir ölkənin taleyini bir-cə cümlə ilə bundan daha yaxşı necə ifadə etmək olar? Anyesin atasının ölümündən sonrakı mərhələni də gözəl təsvir eləyir: "Atasının ölümündən sonra, doğrudan da, səssizlik oldu, bu səssizlik onun qəlbində idi və çox gözəl idi; bir daha təkrar eləyirəm: bu ağacların çetirləri üzərində susan quşların səssizliyi idi". Əyər bir ölkə ağacların çetirləri üzərindəki quşların nəğməsi idisə, ölüm isə ağacların çetirləri üzərində susan quşların səssizliyi idi. Burada mənə nə qədər güclüdür. Sadə məntiq! Əyər bir ölkə ağacların çetirləri üzərindəki quşların nəğməsidirsə, bu ölkənin ölməsi üçün həmişə ağacların çetirləri üzərində susan quşların səssizliyi kifayətdir.

- **"Ölümsüzlük" deyərək, yazıçı əsərdə nəyi nəzərdə tutur, müəllifin konkret hədəfi nədir?**

- Sırf ölümsüzlüyü nəzərdə tutur, amma ölümsüzlüyə müxtəlif tərəflərdən, prizmalardan baxır. Əslində, ölümsüzlük nədir, ölümsüzlük deyiləndə nə başa düşülür? İnsan cismən ölür, yəni sözün hərfi mənasında ölümsüz insan yoxdur. Yer üzündən 80 milyard yaxın insan gəlib keçib, ölüblər, amma onların bir qismi ölümsüzlüyə qovuşub. Yəni bu mənada ölümsüzlük əməlləriylə, işləriylə yaddaşlarda əbədi qalanlardır, ölməyənlərdir. İnsan ölür və unudulur, o 80 milyard insandan neçəsini xatırlayırıq? Kundera da romanda ölümsüz obrazlar

dən fərqli olaraq maraqla oxunan, oxucunu düşündürən gözəl bir roman yazıb. Bəs özü əsərinin postmodern olmasını niyə rədd eləyir? Çünki düşünür, roman yazıb, hansısa cərəyan haqda düşünmədən və içindəki yazıçı eqosu kimlərsə onun romanını hansısa cərəyana aid etməsini qəbul eləyə bilmir. Bunca sadə.

- **Kunderanın qadınları - romandakı qadınlar nəzərdə tutulur - belə deyirlər ki, indiyədək başındakı şeytanilikləri təsvir olunmuş ən dəqiq obrazlardır. Üstəlik bunu məhz qadın ədiblər deyirlər, sizcə hansı kriteriyalarına görə belə düşünülür?**

- Digər qəhrəmanları kimi Kunderanın qadın qəhrəmanları da düşüncələrinə, baxışlarına görə maraqlı, yenidir. Onları başa düşmək, hiss etmək, ən əsası da qəbul etmək olur. Bu romanda ölümsüzlüyə qovuşan qadınlar Anyes, Anyesin bacısı Lora, Hötenin məşuqəsi Bettina, Hotenin arvadı Xristianadır. Anyesin qızı Bricit də var, amma solğun obrazdır, qənaətimcə digər qadınlardan fərqli olaraq ölümsüzlüyə qovuşa bilmir. Heç yazıçı da bunun qayğısına qalmır, Briciti kölgədə qoymağa daha çox üstünlük verir. Heç birinin də başında, düşüncəsində hansısa bir şeytanilik əlaməti yoxdur. Anyesi həyatda daima sıxan, incidən bir epizoda diqqət yetirək: "O səkiyə getməyə davam eləyirdi, səkidə adam daha da çox idi, lakin onlardan heç biri ona yol

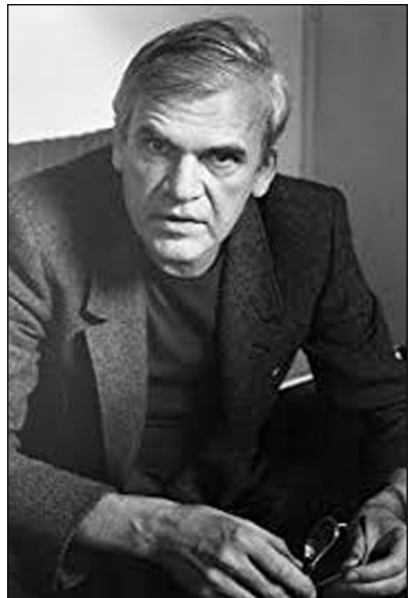
ra rus qadını ona sonsuz nifrətlə deyir: "Sən mənim bədənəmə sahib oldun. Lakin mənim qəlbimə heç vaxt sahib ola bilməzsən!" Bu sosialist mənəvi dəyərlərinin lağa qoyulması idi.

Əlbəttə ki, Kunderanın onlara və ölkələrinə, mədəniyyətlərinə olan bu münasibəti rusların xoşuna gələ bilməz. Amma bununla belə tərcüməçi Kunderanı yüksək dəyərləndirir, daha hissələrə qapılıb onun böyüklüyünü görməzlikdən gəlir. "İndiyə kimi tərcümə elədiklərimin içərisində Kunderanı zirvə hesab eləyirəm".

Bununla belə, özü də o az qala bütün əsərlərində rus klassiklərinə müraciət edir, onların xarakterlərini açıq, yaratdığıları obrazları dəyərləndirir. Bir-cə Dostoyevskini bəyənməyib, onu tənqid eləyib. Buna görə Rusiyadan mühacirət eləmiş Brodski ona cavab verib, lakin Kundera bu maraqlı dialoqu davam elətdirməyib.

- **Kunderanın məhz bu romanla keçmiş Çexoslovakiyaya arxa çevirdiyini düşünmək olarmı?**

- Yox, hər halda çexlər belə düşünmədilər. "Ölümsüzlük" 1990-cı ildə çap olunub. Kunderanın ölkəsi ilə problemləri bu romana qədər başlamışdı. Kunderanı 1970-ci ildə baxışlarına, anti-sosialist fəaliyyətinə görə işdən, kommunist partiyasının üzvlüyündən azad eləyirlər və kitabxanalardan bütün kitablarını yığıdırırlar, teatrılar daha pyeslərini tamaşaya qoymadılar. Ölkəsində kitablarının

və yazılarının çapına qadağa qoyuldu. 1975-ci ildə ölkədən getməsinə icazə verildi və yazıçı arvadı ilə birlikdə Fransaya köçdü. Dörd ildən, "Əyləncə və gülüş kitabı" çap olunan sonra çex hökuməti onu vətəndaşlıqdan da məhrum elədi. 1981-ci ildə Fransa hökuməti ona vətəndaşlıq verdi və hətta 2009-cu ildə öz doğma şəhəri Brno onu özünün fəxri vətəndaşı seçsə də, incik düşmüş Kundera Fransanı özünün yeganə vətəni hesab eləyir. Doğrudur, bütün bunlar iqtidarın Kunderaya münasibətidir, çexlər isə haqqında yazılan bütün yazılara baxmayaraq onu özlərinin mili qəhrəmanları hesab eləyirlər.

Dünya güclərinin hədəfində sovet sosialist rejimi idi, rejim eləyinə yazan hər kəs onların diqqət mərkəzindəydi, anıncı dəyərləndirir, qiymət verirdilər. Kundera da bunu bildirdi, Soljenitsin haqda yazırdı: "Aleksandr Soljenitsin öz ölkəsindən xaric edildi, onun saqqallı və qandallı qeyri-adi görünüşü qərb intellektuallarını ovsunladı, onların içində belə birisi yox idi, böyük tale özü bu adamı onların yanına göndərmişdi". Kundera da ölkəsindən qovuldu, amma qərb onu Soljenitsin kimi qəbul etmədi. Kundera da sosialist rejiminin bir cəmiyyəti necə sındırdığını, iyrəcliklərini yazdı, özündən əvvəlkilərdən daha bacarıqla, inandırıcı dəlillərlə yazdı. Nəsr deyəndə dünyanın göz önünə gələn iki-üç yazıçısından biri olduğu halda ona Nobel mükafatını belə vermədilər. Niyə? Çünki o sosialist rejiminin iyrəcliklərindən hansı ağıryla, yanğıyla yazmışdısa, həmişə o böyük güclərin yaratdığı rejimlərdə də insanların xoşbəxt ola bilmədiklərini, daima tənalığa can atdıqlarını, bu rejimlərdə mənəvi dəyərlərin necə itdiyini də yazdı. Yəni onun üçün fərqi yox idi, mövqeyi birtərəfli deyildi. O rejimleri sevmədi, rejimler də onu...

Söhbətləşdi:
Fərid Hüseyn

İnsan ölür və unudulur

Aslan Quliyev: "Ölkənin taleyini bir-cə cümlə ilə bundan daha yaxşı necə ifadə etmək olar?"

adlı qəhrəmanın cəmi bir hissədə yer alması, Agnenin yaşı bir qadın kimi təsvir edilsə də, feminant cəhətlərinin qabardılması, ilk hissədə əsas qəhrəmanlardan biri kimi gördüyümüz professor Avenariusun əsərin böyük hissəsində siluet kimi qalması, hər yeni qəhrəmanın tam portretinin iki-üç hissə sonra məlum olması və s. kimi faktorlar məqalədə tənqid atəsinə tutulur. Oxucu üçün bu qədər qarışıq obrazların əsəri daha maraqlı etmədiyi iddiası səsləndirilir. Siz bu iradlarla razısınızmı?

- Kundera hamı kimi yazmır. Alışdı-ğımız, oxuduğumuz bədii mətnlərə oxşar mətnlər yaratmır. Bunu ona irad tutmaq mənasızdır. Qənaətimcə qarışıq obrazlar romanı daha da canlandırır, romanın hər fəslində həyat qaynayır, hissələr, duyğular dəniz kimi ləpələnir, sanki hər bir obraz dənizdə üzüb yorulandan sonra sahilə çəkilərək sudan çıxıb gözəl-yir, dincini alır və dənizi ləpələndirmək, dalğalandırmaq üçün yeni obrazlara yol verir. İndi də onlar suya baş vurur, dalğalı dənizdə üzür, yalnız yorulandan sonra sahilə çıxıb dincəlmək və yeni obrazlara yol vermək haqda düşünürlər. Onlar sahildə dincələndə isə oxucunun diqqətini artıq dənizə girmiş yeni obrazlar məşğul eləməyə başlayırlar. Ona görə də oxucu yorulmur, heç bu qarışıqlığı hiss etməyə məcal da tapmır.

- **Əsəri yazılış formasına görə "roman-esse" adlandırmaq olarmı?**

- Yox. Esselərdən ibarət deyil axı. Səhifə möhkəm, səhər alatoranlıqında işıldayan dəmir yol relsləri kimi keçib gedir və hadisələr bu səhifə dalan dəmir yolu kimi qovuşur, onu daha da canlandırırlar. Yəni hadisələr, obrazlar bir-biriyə bağlı, əlaqəlidir. Birinin düşüncəsindən, bədən hərəkətindən, jestindən, bədən hərəkətindən digər obraz, digər hadisə doğur. Bu digərələr də romana yeni səs, nəfəs getirir.

- **Belə demək olarmı, bu əsərdə süjet sadəcə Kunderanın düşüncələrinin təsviri üçün fon xarakteri daşıyır?**

- Hər bir yazıçı rəssamdır, fərq yalnız rəssamların fırça ilə, yazıçıların isə qələmlə işləməsindədir. Kundera böyük yazıçı olduğu kimi böyük də rəssamdır. Hər sahədə. İsviçrə haqda yazır: "İsviçrə: quşların ağacların çetirləri üzərindəki

yarada bilib. Onun ölümsüzlüyə münasibəti maraqlı, düşündürücüdür. Məsələn Hote, Heminqvey, Bethoven də ölümsüzlüyə qovuşurlar, amma deyək ki, Tixon Braqe də. Amma necə? "Astronom Tixon Braqe böyük astronom idi, lakin o bizim gülməli adlandırdığımız ölümsüzlüyə qovuşur. Bu gün ondan bizim yadımızda qalan budur ki, Parisdəki imperator sarayında tənənəli şam yeməyi vaxtı ayaqyoluna getməyə utandıqından onun sidik kisəsi partlayıb və əzabkeş gülməli ölümsüzlüyə xəcalət və sidik içində çıxıb gedib".

Müəllif romanda həm də təkcə ölümsüzlüyə qovuşanlardan yox, onların sayəsində ölümsüz olanlardan da yazır. Məsələn, Bettinanı Höteyə olan məhəbbəti ölümsüzləşdirir. Ölümsüzlüyü müəllif özünə xas tərzdə daha gözəl təsvir eləyir: "Hər bir insan böyük və ya kiçik, daha kiçik və ya uzun ölümsüzlüyə nail ola bilər və artıq cavanlıqdan bu haqda düşünür. Danışırıqlar ki, mənim uşaqlığımda tez-tez baş çəkdiyim bir Morav kəndinin kəndxanasının evində bir tabut var imiş və o özünün xoşbəxt anlarında, özündən tamami ilə razı olan vaxtda tabuta uzanar və özünün dəfini təsəvvür eləyirmiş. Tabutda keçirdiyi həmişə o dəqiqələrdən daha gözəl həyatında nəse olmayıb: o özünün ölümsüzlüyünü yaşayırdı".

Bu əsərdə təkcə insanlar yox, əşyalar, jestlər də ölümsüzlük qazanır: "Bettina dünyaya şlyapasını gözünün üstünə basmış, irəliyə doğru addımlayan Bethovenin obrazını yaratdı və sonra isə bu obraz özü-özünə əsrlərlə yol açdı.

Burdan isə belə çıxır: ölümsüzlüyü əvvəlcədən modeləşdirmək, onu manipulyasiya etmək, onu hazırlamaq mümkün ola bilsə də, heç vaxt əvvəlcədən planlaşdırıldığı kimi olmur. Bethovenin şlyapası ölümsüzlük qazandı".

- **Kunderanın bu romanını postmodernizmin ən yaxşı nümunələrindən biri sayırsalar da, özü bunu qətiyyətlə rədd edir. Sizcə kim haqlıdır?**

- Bu əsər postmodern ədəbiyyatın ən yaxşı nümunəsidir. Yazıçının istedadı, üstünlüyü, gücü elə burda üzə çıxır. Adətən klassik, - realist və ya modernist nəsr oxumağa üstünlük verən yaşlı nəsil belə bu romanı həvəslə oxuyur. Əslində, əsərin hansı cərəyana mənsub olmasını da hiss eləmirik. Sadəcə olaraq onlar üçün yazıçı bütün postmodern əsərlər-